

BİZ QƏRBİ AZƏRBAYCAN QAYIDAĞAĞIYQ

Qərbi Azərbaycan bizim tarixi torpağımızdır, bunu bir çox tarixi sənədlər təsdiqləyir, tarixi xəritələr təsdiqləyir, bizim tariximiz təsdiqləyir. Ancaq əfsuslar olsun ki, ermənilər Qarabağdakı kimi, Qərbi Azərbaycanda da bizim bütün tarixi, dini abidələrimizi yerlə-yeksan ediblər, dağıdıblar, azərbaycanlıların tarixi irsini silmək istəyiblər, ancaq buna nail ola bilməyiblər. Çünki tarix var, sənədlər var, xəritələr var. Bu binada nümayiş etdirilən, XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edən xəritə bir daha onu göstərir ki, Qərbi Azərbaycan tarixi Azərbaycan diyarıdır, şəhərlərin, kəndlərin adları Azərbaycan mənşəlidir və biz yaxşı bilirik ki, indiki Ermənistan ərazisində tarix boyu Azərbaycan xalqı yaşayıb. İndi əsas vəzifə ondan ibarətdir ki, dünya ictimaiyyəti də bunu bilsin. Artıq bu istiqamətdə işlər başlamışdır. Ancaq, əminəm ki, icma bu işləri daha məqsədyönlü şəkildə və nəticəyə hesablanmış tərzdə aparacaqdır... Bir daha onu da bildirməliyəm ki, bu yer icma üçün təsadüfən seçilmədi, rəmzi mənası var. Bu binada yerləşmiş qarabağlılar artıq Qarabağa ya qayıdıblar, ya da qayıtmağa hazırlanırlar. Burada yerləşən Qərbi azərbaycanlılar da qayidaçaqlar, inşaallah.

Prezident İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycandan olan bir qrup ziyalı ilə görüşündəki nitqindən
24 dekabr 2022-ci il

Bəs necə oldu ki, tarixi Azərbaycan torpaqlarında etnik tərkib dəyişməyə başladı. Ermənilər Azərbaycan torpaqlarına ayaq açdılar. Tarixə nəzər salsaq görərik ki, bu hal mütəmadi olaraq məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmişdir. XV əsrin ortalarında Qaraqoyunlu hökmdarı Cahan şah erməni katolikosluğunun mərkəzinin Kilikiyadan, erməni mənbələrində qeyd edildiyi kimi, "Azərbaycan ölkəsində olan Üçkiləyə" (Eçmiədzinə) köçürülməsinə icazə verdi. Tədrisən Üçkiləyə və onun ətrafında yerli azərbaycanlı ayanlara məxsus torpaqlarda Kilikiyadan köçüb gələn erməni ailələri məskunlaşdı və bu proses sonrakı yüzilliklərdə daha da genişləndi. Ermənilər tərəfindən 1639-cu ildə Üçkiləyə məbədinin alban memarlıq üslubuna uyğun meşəvi sökülüb, yenidən inşa edildi. Bunun kimi mədəniyyətimizə qarşı törədilən vandalizm sonrakı dövrlərdə də davam etdirildi.

Tarixi mənbələr sübut edir ki, Rusiyada I Pyotrın hakimiyyəti illərində də ermənilər bu ərazilərə məqsədlə və planlı şəkildə köçürülərək Rusiya imperiyası üçün etnik dayaqları yaradılmışdır. Bu siyasət daha sonra müxtəlif dövrlərdə təkrarlanmış və vaxtaşırı olaraq ermənilər məskunlaşdırılmışdır.

İrəvan xanlığının Rusiyaya ilhaq edilməsindən sonra çar hökuməti bu bölgədə möhkəmlənmək məqsədilə yerli müsəlman-türk əhalini sıxışdırmağa və ərazisinə erməniləri köçürməyə başladı. 1828-ci ildə İrəvan və Naxçıvan xanlıqları ləğv edildikdən sonra Şimali Azərbaycanın digər yerlərindən fərqli olaraq, burada qondarma erməni vilayəti yaradıldı. 1828-ci il Türkmənçay və 1829-cu il Ədimə müqavilələrindən sonra Şimali Azərbaycanın digər bölgələri ilə yanaşı keçmiş İrəvan xanlığının ərazilərinə ermənilərin kütləvi kö-

Qərbi Azərbaycan bizim tarixi torpağımızdır

çürülməsi həyata keçirildi.

Hətta sovet hökumətinin ermənipərəst siyasəti nəticəsində Qərbi Azərbaycan torpaqlarında qeyri-qanuni erməni köçləri davam etdirilərək Suriya və Livan ərazilərindən xeyli sayda erməni ailələri burada yerləşdirilmişdir.

Ermənistanın şovinist, etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində Qərbi Azərbaycandakı Azərbaycan türklərinin izləri məhv edilmiş, buranın qədim sakinləri olan azərbaycanlılara qarşı dəfələrlə soyqırımlar törədilmiş və ata-baba yurdlarından davamlı olaraq deportasiya edilmişlər.

SSRİ rəhbərliyinin havadarlığı ilə erməni millətçiləri, kommunist-daşnaklar vaxtaşırı azərbaycanlıların Ermənistan SSR-dəki tarixi etnik ərazilərindən sıxışdırılıb çıxarılması, birinci növbədə, Qarabağın qoparılıb Ermənistanla verilməsi tələbi ilə çıxış edirdilər.

Qarabağ məsələsini öz xeyirlərinə həll etməyi bacarmayan ermənilər başqa fitnəyə əl atdılar. Onların Moskvadakı əlaltıları vasitəsilə 1947-ci il dekabrın 23-də SSRİ Nazirlər Sovetinin "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhəlinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" qərar verildi. SSRİ Nazirlər Sovetinin 1948-ci il 10 mart tarixli daha bir qərarı ilə bu işi həyata keçirmək üçün konkret tədbirlər planı müəyyən olundu.

Ermənistanın deportasiya olunmuş azərbaycanlılar Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığı və digər rayonlarında yerləşdirildilər. Ermənistan SSR-də etnik təmizləmənin bu mərhələsində 100 min nəfərdən çox azərbaycanlı zorla köçməyə məcbur edildi.

XX əsrin 80-ci illərində "yeni-dənqurma", "aşkarlıq" və "demokratizasiya" imperiyasının qurbanlarına çevrilmiş xalqların milli özünüdərkinə böyük təsir göstərdi. İdeologiyanın qurbanı olan tarix yenidən öyrənilməyə başlandı. Saxtalaşdırılmış və "unuturulmuş" tarixi məqamlar işıqlandırıldı. Azərbaycan xalqının milli oyanış prosesini sürətləndi.

Xalqların milli dirçəlişindən bərk narahat olan Sovet rəhbərliyi buna görə də hər vaxt hər yerdə milli və dini zəmində qırğınların törədilməsinə şərait yaradır, cinayətkar ünsürlərin əməllərinə qəsdən göz yumur, əhəlinin diqqətini yayındırmağa çalışır. SSRİ məkanında milli münafişə ocaqlarının yaradılması da bu siyasətin bir hissəsi idi. Belə bir münafişə ocaqlarından biri də ermənilərin Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları ilə başlamış milli qırğın siyasəti idi.

Əslində, ermənilər bu münafişəyə planlı şəkildə hazırlanmışdılar. Qorbaçovun "Demokratikləşmə" xətti başlayar-başlamaz qarşısına Azərbaycan torpaqlarını mənimsəmək məqsədi qoyan millətçi "Daşnakıtyun" partiyası Ermənistanla feallaşdı.

Beləliklə, ermənilər 1988-ci ilin yanvarından etibarən Ermənistan ərazisində yaşayan azərbaycanlıları öz tarixi yurdlarından növbəti dəfə qovmağa başladılar.

Sovet rəhbərliyinin cinayətin əsl səbəbkarlarını araşdırmaması və hadisəyə düzgün siyasi qiymət verməməsi nəticəsində azərbaycanlılara qarşı informasiya müharibəsi genişləndi. Bundan sonra azərbaycanlıların Qərbi Azərbaycandan kütləvi surətdə köçürülməsi prosesi gücləndi. Artıq 1991-ci ildə sonuncu azərbaycanlı kəndi olan Mehri rayonunun Nüvədi kəndi də boşaldıldı.

Sonuncu deportasiyada Qərbi Azərbaycanda yaşayan 230 min nəfərdən çox azərbaycanlı öz tarixi torpaqlarından zor gücünə köçməli oldu. Beləliklə, Qərbi Azərbaycan kəndi olan Mehri rayonunun Nüvədi kəndi də boşaldıldı.

Sonuncu deportasiyada Qərbi Azərbaycanda yaşayan 230 min nəfərdən çox azərbaycanlı öz tarixi torpaqlarından zor gücünə köçməli oldu. Beləliklə, Qərbi Azərbaycan kəndi olan Mehri rayonunun Nüvədi kəndi də boşaldıldı.

rından kütləvi surətdə deportasiya haqqında" 18 dekabr 1997-ci il tarixli Fərmanı böyük elmi-siyasi, tarixi əhəmiyyətə malik sənəddir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də həmişə Qərbi Azərbaycan məsələsini diqqətdə saxlamışdır. Bu məsələ bütün vaxtlarda dövlətin əsas siyasi xətti olmuşdur. Prezident çıxışlarında deportasiya olunmuş soydaşlarımızın başına gətirilən müsibətləri dilə gətirmişdir: "Tarixi Azərbaycan torpaqları olan Qarabağ və Zəngəzur XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq erməni əhəlisinin yerləşdirilməsi, demografik vəziyyətin zorla dəyişdirilməsi, 1905, 1918-ci illərdə azərbaycanlıları qorxutmaq və qovmaq məqsədi güdən kütləvi qırğınlar, 1920-ci illərdə Zəngəzurun Ermənistanla verilməsi, 1948-1953-cü illərdə yüz minlərlə azərbaycanlıların Ermənistan ərazisindəki özəli yurdlarından köçürülməsi xalqımıza qarşı erməni təcavüzünün qanlı səhifələridir". Prezident bu fikirləri ilə yurd-yuvasından didərgin salınmış azərbaycanlıların başına gətirilən müsibətləri xronoloji baxımdan da diqqətə çatdırmışdır.

Qarabağ məsələsinin həll olunmasından sonra Qərbi Azərbaycan məsələsi yenidən gündəmə gətirildi.

Qərbi Azərbaycan İcması 1989-cu ildən fəaliyyət göstərən "Azərbaycan Qaçqınlar Cəmiyyəti" İctimai Birliyinin hüquqi varisi kimi 2022-ci il avqustun 3-də yaradıldı. İcmannın Nizamnaməsi təsdiq olunduqdan sonra Qərbi Azərbaycana qayıdış konsepsiyası daxilində əsaslı təbliğat işləri görülməyə başlandı. Ən əlamətdar hadisədən biri isə Qərbi Azərbaycan İcmasının Şuşa Şəhər İcra Hakimiyyətinin və "Qarabağa dönüş" İctimai Birliyinin yerləşdiyi binaya köçməsi oldu. Belə ki, Şuşa Şəhər İcra Hakimiyyəti azad olunmuş öz ərazilərinə köçürülmüşdü. Prezidentin də dediyi kimi, indi bu binada Qərbi Azərbaycan İcması dədə-baba torpaqlarından çıxarılmış soydaşlarımızın qayıtması üzərində çalışmalı, po-

zlanmış hüquqlar baxımından yenidən təşkilatlanmalıdır.

Prezident İlham Əliyev 2022-ci dekabrın 24-də Qərbi Azərbaycandan olan ziyalılarla görüşü zamanı bildirmişdir: "Biz birgə sözlərlə Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyasını da işləməliyik. Qarabağ münafişəsi həll olunandan sonra indi bizim gündəliyimizdə duran məsələ budur. Bu gün biz vaxt itirməliyik. Yenə də bu, necə deyirlər, sülhsevər konsepsiya olmalıdır. Biz bütün beynəlxalq konvensiyalarda bizə məqbul olan müddəaları götürüb bunun əsasında öz hüququmuzu tələb etməliyik". Dövlət başçısının bu tapşırığından sonra Qayıdış Konsepsiyası ilə bağlı Qərbi Azərbaycan İcmasında dərhal işə başlandı və tez bir zamanda yekunlaşdı.

26 yanvar 2023-cü il tarixində Qərbi Azərbaycan İcması tərəfindən indiki Ermənistan ərazisindən qovulmuş azərbaycanlıların təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə, sülh yolu ilə geriye qayıtmasının təmin edilməsi barədə konsepsiya - Qayıdış Konsepsiyası qəbul edildi. Bu Konsepsiya indiki Ermənistan ərazisindən zorla çıxarılmış azərbaycanlıların geriye qayıtması üçün İcmannın həyata keçirəcəyi fəaliyyətin məqsədləri, prinsipləri, hazırlıq və icra tədbirləri üçün ümumi çərçivəni müəyyən edir. Konsepsiya beynəlxalq hüquqa, aidiyyəti dövlətdaxili hüquqa, tarixi faktlara əsaslanır, ədalətin və sülhün bərqərar olunmasına xidmət edir.

Bu yöndə görülən işlər artıq öz bəhrəsini verməkdədir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) katib-

liyi Qərbi Azərbaycan İcmasının Qayıdış Konsepsiyasını BMT Təhlükəsizlik Şurasının, Baş Assambleyasının və İqtisadi və Sosial Şurasının rəsmi sənədi kimi yayması İcmannın fəaliyyətinin uğurla davam etməsinin bariz nümunəsidir.

Qərbi Azərbaycan İcmasının Azərbaycan haqqıqlarını dünyaya çatdırmaq üçün qəzet səhifələrində və internet saytlarında "Qərbi Azərbaycan" başlığı ilə ayrıca rubrikalar açır, "Qərbi Azərbaycan salnaməsi" adlı videoseriyanı davam etdirir. Həmçinin ən əlamətdar işlərdən biri də "Qərbi Azərbaycan" yutub kanalının və bütün sosial şəbəkə səhifələrinin yaradılmasıdır.

Əlbəttə ki, Qərbi Azərbaycan İcmasının gördüyü işlərə yanaşı, Qərbi Azərbaycan məsələsi bütün dövlət qurumlarının, İctimai təşkilatların, eləcə də Elm və Təhsil Nazirliyinin qarşıya qoyduğu əsas prioritet məsələlərdən biri olmuşdur.

Ümumi və ali təhsil müəssisələrində bu məsələ daim diqqətdə saxlanılmışdır. Məktəblərdə tədris olunan tarix dərslərində Qərbi Azərbaycan ərazilərinə vaxtaşırı olaraq ermənilərin məqsədlə şəkildə köçürülməsi, tarixi torpaqlarımızda erməni dövlətinin yaradılması və həmin ərazilərdə azərbaycanlılara qarşı törədilmiş soyqırımlar və onların deportasiyasına geniş yer verilmişdir. Bütün bu fəaliyyətləri davam etdirərək məktəblərdə ayrıca dərslər vəsaiti kimi Qərbi Azərbaycan Tarixi dərslərini hazırlanması yolunda addımlar atılması daha məqsəduyğun olardı.

Ümumtəhsil müəssisələrində təhsil alan şagirdlər arasında Qərbi Azərbaycanın tarixi, coğrafiyası, mədəniyyəti, ədəbiyyatı, görkəmli ictimai xadimləri, tarixi şəxsiyyətləri, toponimləri, folkloru haqqında maarifləndirmə işlərinin aparılması və biliklərin dərinləşdirilməsini təmin etmək üçün "Qərbi Azərbaycana qayıdış" olimpiadasının keçirilməsi ölkədə böyük rəğbətə qarşılandı. Bu olimpiada xalqımızın milli-mənəvi və hərbi-vətənpərvərlik dəyərləri müstəvisində həyata keçirilən olduqca aktual tədbirlərdən biri oldu.

Ramil TANRIVERDİ,
Bakı şəhəri 163 nömrəli tam orta məktəbin tarix müəllimi,
Tarix dərslərinin, Zəfər tarixi dərslərinin həmmüəllifi